

Branko Marušič

ITER ITALICUM DR. VLADIMIRJA LEVCA. OB STOLETNICI SMRTI

Dr. Vladimir Levec (1877–1904) je bil sin literarnega zgodovinarja, kritika in urednika Frana Levca. Za raziskovanje zgodovine se je odločil že v dobi odraščanja. Arhiv graščine Smlednik na Gorenjskem je raziskoval kot štirinajstletnik; izsledke te raziskave je objavil leta 1896 in 1897 v devetem in desetem letniku revije *Mitteilungen des Musealvereines für Krain*, ko še ni dopolnil dvajseto leto starosti. Jeseni leta 1895 se je vpisal na pravno fakulteto univerze v Gradcu. Za doktorja prava je bil promoviran v Gradcu 21. marca 1901.

Bil je odličen študent in kmalu je vzbudil pozornost univerzitetnih učiteljev, zlasti Arnolda Luschina Ebengreutha, pravnega zgodovinarja. Uvedel ga je v študij pravne zgodovine in tako je Levec že leta 1898 objavil temeljno študijo o kranjskih deželni privilegijih. Poleg Luschina pa je na Levčevo znanstveno usmerjenost vplival tudi ravnatelj štajerskega deželnega arhiva Josef Zahn, ki je mladega zgodovinarja opozoril na važnost italijanskih, zlasti furlanskih arhivov, kar je vnelo v »*Vladimiru Levcu tisto staro hrepenenje po solnčni Italiji, po delovanju v italijanskih arhivih, ki ga do tako prezgodnje smrti ni zapustilo*«. ¹ Zahnov pregleda listinskega gradiva iz arhivov v Furlaniji je postal po Levčevem mnenju »*za vsakega znanstvenika, ki ga vodi pot v imenovane arhive, pravi vademecum*«. ²

Med študijem prava pa je temeljito raziskoval predvsem pravno in kolonizacijsko zgodovino slovenskega ozemlja. Tako je srednjeveško podobo Dravskega polja med Mariborom in Ptujem objavil v dveh delih v *Pettauer Studien* v *Mitteilungen der Anthropologischen Gesellschaft* (1898 in 1899; tretji del je za tisk l. 1908 priredil prof. Luschin). Levec je bil glavni sodelavec pri Alfonsa Dopscha objavi zgornje- in spodnjeavstrijskih urbarjev iz 13. in 14. stoletja (1904).

Še pred promocijo je imel kot član inštituta za avstrijsko zgodovino na Dunaju (tu je v okviru inštituta od jeseni 1898 opravljal pripravljalni tečaj) možnost, da obiše rimske arhive, a se je odločil za obisk Furlanije. Leta 1900 je namreč zasnoval veliko delo o furlanskem parlamentu. Z državno štipendijo je med počitnicami v letih 1900–1902 obiskal državni arhiv v Benetkah, arhive v Vidmu (nadškofijski, kapiteljski, notarski in mestni arhiv, arhiv grofa Thurna ter privatne zbirke prof. A. Wolfa in P.S. Leichta), farni arhiv v Špetru ter farna in mestna arhiva v Guminu (Gemoni) in Čedadu. Med temi obiski se je srečal s furlanskimi domoznanci, kot so bili Valentin Baldisco iz Gumina, Federico Barnaba (vodja notarskega arhiva v Vidmu), zgodovinar Pier Silverio Leicht, Giacomo Marcazzi (arhivar kapitlja v Vidmu), zemljepisec in špetrski župan Francesco Musoni, Niccolo Pajani (nadškofijski knjižničar v Vidmu), prof. Ruggero della Torre iz Čedada, beneški Slovenec in videmski semeniški profesor Ivano Trinko, domoznanec Alessandro Wolf iz Vidma in grof Alvise Zorzi (ravnatelj muzeja v Čedadu). Srečanje z bibliotekarjem videmske mestne knjižnice Pier Silverijem Leichtom (1874–1956) pa se je razvilo v resnično prijateljstvo. Levec je med svojim *iter italicum* obiskal tudi arhive v Gorici. Še leta 1901 je očetu sporočal: »*Raje bi šel v Italijo kot v Berlin*«. ³

Levec ni bil prvi Slovenec, ki je raziskoval furlanske arhive. Med prvimi je bil duhovnik in zgodovinar Janez Parapat, ki je leta 1874 opozarjal na pomembnost gradiva v članku *Furlanski arhivi in slovenska zgodovina*, ⁴ istega leta je bil prvič v Beneški Sloveniji tudi Simon

¹ Janko Polec, Dr. Vladimir Levec, *Slovan* 3/1904–1905, 78.

² Vladimir Levec, Iz furlanskih arhivov. *Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko* 13/1903, 1.

³ Pismo z dne 24. 5. 1901 v Narodni in univerzitetni knjižnici, rokopisni oddelek (poslej NUK, rkp. oddelek), Ms 1409.

⁴ Branko Marušič, Slovensko-furlanski kulturni stiki. *Jadranski koledar* 1986, 33–36; Isti, *Z zahodnega roba*. Nova Gorica 1995, 129–133.

Rutar.⁵ Sledil jima je zgodovinar Anton Koblar, furlanske arhive pa je obiskal tudi Josip Gruden.

O svojem potovanju je Vladimir s pismi obveščal očeta Frana Levca. Ohranjena so štiri pisma (11. 10. 1900, 2. 9. 1901, 16. 9. 1901, 20. 8. 1902) in ena dopisnica (7. 9. 1902).⁶ 11. septembra 1900 se je Vladimir Levec oglasil očetu iz Gorice: »Dopoldne sem zdaj veliko delal v muzeju, ki je v naravnost čudovitem neredu [...]«.

V poznem poletju leta 1901 se je Vladimir Levec očetu javil iz Vidma. V pismu 2. septembra 1901 mu je poročal, da je srečno prispel v Videm: »Tako drugi dan sem začel delo v knjižnici in tako se je začela vsakdanja, ne ravno posebno prijetna tlaka od 9h – 12h. Obedujem z dr. Johnom, ki vsled svoje nemške ošabnosti tudi ni ravno najsimpatičnejša družba, kakor lani v Birrerii Puntigam in večerjam tudi tam.

Včeraj sem bil v Gemoni in sem tam malo delal v arhivu; to pa, ker so bile snoči občinske volitve v Vidmu in upitje še zvečer, ko sem se vrnil skoro neznošno.

Tudi vreme je še precej prijetno. Danes je prvi vroči dan, a niti ta ne posebno hud, da se kljub temu lahko dela.

Vobče pa moram reči, da mi letos Italija veliko manj ugaja nego lani in da sem se preteklo leto dosti bolje počutil tukaj, nego letos. Nekaj je na tem pač kriv moj 'ljubeznivi' kolega, ki nad vsako stvarjo zabavlja in s svojim zabavljanjem mene disgustira. Vraga vedi, zakaj so ti Nemci tako nestrpni ljudje; če jim ni nič prav zakaj ne ostanejo rajši doma za pečjo in ne zlezejo materi'pod kijkljo.

Tako bi bil takorekoč pri koncu s svojim pripovedovanjem, ker drugega novega ni ničesar poročati: Trinka ni tukaj; zdaj je doma na počitnicah; kadar se vrne, ga že obiščem in mu izročim tvoje pozdrave [...]«.

Očetu Franu Levcu je ponovno pisal iz Vidma 16. septembra 1901: »Od danes zjutraj dalje sem sam, popolnoma sam v Italiji, ker je moj kolega odpotoval naprej proti jugu. Ne morem reči, da sem se težko ločil od njega in ne verjamem, da bi ga mnogo pogrešal. Pa naposled imel sem usaj nekaj, če tudi ne prijetne družbe. Toda vse to me ne ženira mnogo, in če bi bilo vreme malo lepše in bi se videl namesto blatnih luž še košček plavega neba, bi bil gotovo danes prav dobre volje. Tako pa se jezim na svojo usodo, ki mi je od težkega trenutka, ko sem prestopil italijansko mejo, le enkrat privoščila lep in jasen dan, sicer pa resno usipala name potoke dežja ter mene in druge ljudi prisilila do tega, da se v solčni Italiji sotto quel ciel sereno zavijamo v haveloke in skoro trepečemo zvečer mraza. Poveri noi! Najbolje bi bilo, da bi bila knjižnica odprta do 9h zvečer in bi mogel človek ves dan živeti med starimi oglejskimi očaki in njihovimi listinami, ker sicer v tem vremenu ne moreš uiti nikamor.

Zadnjič enkrat sem bil v Čedadu popoldne in sem se zvečer hotel vrniti. Sedeli smo v gostilni in pili videmsko brozgo alia birra Dormisch ter se pogovarjali o izletih v čedadsko okolico. Kar pravi dr. Leicht: '(Zur Madonna del Monte können wir noch heute gehen!' Ben, 1/2 7h je bilo, prebredli smo Nadižo, prižgali svetilnico in marširali v Beneško Slovenijo na božjo pot. Videli nismo ničesar, ker je bila grozna tema. Ob 1/4 10h smo bili že gori, jaz sem s slovenskim upitjem krčmarico spravil iz postelje, da nam je pripravila malo večerje in dala malo vina, potem, pa smo v trdi noči hoteli nazaj v Čedad, a ker je bilo le pretemno smo prenočili na gori in zjutraj v dežju šli nazaj v Čedad in s prvim vlakom v Videm. To je pravzaprav en 'Husarenstückel', a izprehodili smo se le vsi trije in to z adostuje.«

Poleti leta 1902 je bil ponovno v Vidmu. Očetu je iz »Laškega Vidma« pisal 20. avgusta 1902: »Poslal sem ti sicer že razglednico ter ti naznanil svoj srečni prihod v Italijo, vendar ti pišem, da ne boš predolgo brez poročila. Odpeljal sem se zjutraj iz Podnarta, potem se v Trbižu par ur dolgočasil, odkoder sem ob 1h 15 m odrinil na italijansko mejo, kjer sem, ker sem se vozil s poštnim vlakom, moral prekvartirati v krasne 'laške vagone'. Ob 1/4 na 6h sem bil truden in izmučen v Vidmu; peljal sem se

⁵ Simon Rutar, *Dnevnik (1869–1874)*. Trst–Nova Gorica 1972, 170–171.

⁶ NUK, rkp. oddelek hrani pod signaturo MS 1409/5 in 1409/6 skupaj 167 pisem in dopisnic Vladimirja Levca očetu Franu Levcu. Sicer se Vladimirja Levca pisma drugim naslovnikom ter obratno skupaj z ostalino, nahajajo pod drugim signaturami (Ms 782, 812, 814, 895, 1060, 1119, 1409, 1417, 1426, 1429 1500). Pisma Frana Levca sinu pa so bila objavljena v France Bernik, *Pisma Frana Levca* (3, Ljubljana 1973, 105 – 121, 322–344).

naravnost v Birrerio Puntigam; poslal takoj na svoje lansko stanovanje (Via Posta 14 II. piano) vprašat, če je soba prosta in v resnici je bila. Eno uro po dohodu v Videm so bile že vse moje stvari v redu. Plačam pa za 14 dni 10 lir, kaj je pravzaprav prav malo, ker je soba za laške razmere čedna in prostorna. Zvečer sem šel že ob 9h spat in sem, ker sem bil truden, dobro spal.

Danes zjutraj sem bil v knjižnici, kjer sem pa našel čisto druge razmere. Dr. Leicht je pustil svojo službo in sreča je le, da poznam vedno pijanega sottobibliotecario Missio. Pa vrhutega je knjižnica le do 1. sept. odprta; uradne ure pa od 8h – 2h, vse novotarije demokratičnega mestnega sveta. Le dobro, da sem tako zgodaj prišel!

Ravnokar sem hotel k Trinku, pa je bolan in me danes ni mogel sprejeti. Pogledam jutri ali pojutrišnjem zopet k njemu, zlasti, da mi dá za kapitelski in nadškofjski arhiv priporočila. [...]

Sploh pa naj hudič vzame Italijo. Za 2 – 3 dni je že nekaj, za 6 tednov je pa satanska pokora! [...]

Iz leta 1902 je ohranjena še dopisnica (7. 9. 1902), ki jo je poslal očetu, ko je preživljal počitnice v Podnartu na Gorenjskem: »Oprosti, da šele danes in še to le malo odgovarjam. Imam mnogo dela (9 ur delam skoro vedno) in najbrž, če hočem biti gotov, še v Benetke ne bom mogel iti. Zdaj delam dopoldne v notarskem, popoldne v kapitelskem arhivu in bom morda do 16. t. m. moral ostati tukaj, potem pojdem naravnost v Čedad (in Gemono) ter če mi naposled ostane kaj časa v Benetke. Rad bi bil 25. ali 26. že doma, ker moram 29. že zopet oditi proti Dunaju. S časom mi jako prede, toda v Furlaniji hočem zagotoviti vse, v Benetke že še pridem! V četrtek sem bil pri grofih Thurn v Ziraccu (1 uro od Vidma proti Čedadu z vozom) ves dan, kjer sem za arhiv.[arja] Jakscha kolacioniral l listino in zase prepisal eno. Sprejeli so me zelo prijazno. Prof. Lsch..u [Luschinu] ne bo pogodu, da ne grem dalje, toda ne morem pomagati. Večno se ne morem klatiti po teh gnezdih, corpo di Bacco. Ali greste 10. sept. vsi v Ljubljano? Pozdravljam prav pristrčno vse domače, pa tudi ostale podbreške znanke. Don Trinko je včeraj odšel domov in mi naročil pozdrave zate ter mi izročil svoj članek o Prešernu! Evviva!«⁷

S tem se Levčevo dopisovanje z očetom končuje. Po besedah dr. Janka Polca je Levec zbral veliko gradiva in »ako bi mu bilo usojeno, kakor je nameraval, iti še enkrat v Italijo, kjer je bil Vladimir Levec tako silno rad, kjer mu je vse tako ugajalo in odkoder je prišel vedno kakor prerojen in bi ondi svoje gradivo še dopolnil, bi nam bil spričo svoje nadarjenosti in železne pridnosti ustvaril delo, ki bi bilo za našo zgodovino temeljne važnosti.«⁸ Levčeva pisma govore drugače o njegovem odnosu do Italije. Toda, ko se je leta 1902 odpravljal v Italijo, je zapisal »addio povero mondo austriaco.«⁹ Očitno pa je tudi svojo raziskavo o zgodovini furlanskega parlamenta morda opustil potem, ko je ugotovil, da to problematiko proučuje tudi njegov italijanski sovrstnik, tri leta starejši in že omenjeni Pier Silverio Leicht. Ta je svojo razpravo o furlanskem parlamentu objavil leta 1903 v aktih videmske akademije.¹⁰ Pač pa je del v Furlaniji zbranega gradiva Levec objavil leta 1903 v prikazu Iz furlanskih arhivov, objavil je dvajset dokumentov iz državnega muzeja v »nekadaj tako ponosnem, sedaj pa precej zapuščenem Čedadu.«¹¹ Objavljeno gradivo je iz zbirke listin družine Bojani iz Čedada, nanaša se pa na Šmartin pri Kranju ter na Pilštajn. Objavo je opremil tudi s kratkim prikazom gradiva, ki ga arhiv vsebuje. Posebej je opozoril na odkritje dveh konceptnih knjig kancelarjev oglejskih patriarhov, nanju je Levca opozoril leta 1901 Pier Silverio Leicht, takrat knjižničar videmske mestne knjižnice. Levec ga označuje kot »moj velečenjeni prijatelj!«¹²

Pomladi leta 1903 se je Levec na opozorilo prof. Luschina prijavil na mesto profesorja nemškega prava na univerzi v švicarskem Freiburgu. 7. avgusta 1903 je postal izreden profesor in novo službo je nastopil 1. oktobra, predavati pa je začel 4. novembra 1903. Leta 1903 ni potoval v Italijo, ker se je pripravljal na univerzitetno kariero, poleg tega je

⁷ Istega dne je Vladimir Levec iz Vidma pisal dr. Ivanu Prijatelju in mu omenil, da bi Ivan Trinko želel prevesti v italijanščino novelo Antona Čehova Črni menih. V Trinkovem imenu ga je prosil za izvirno besedilo te novele (NUK, rkp. oddelek, Ms 895).

⁸ Janko Polec, N.o. m., 107.

⁹ V pismu očetu 18. 7. 1902 (NUK, rkp. oddelek, Ms 1409).

¹⁰ Il parlamento della patria del Friuli. V: Atti dell' Accademia di Udine, 1903–1904, ser. 3, vol. 10–11.

¹¹ Izvestja Muzejskega društva za Kranjsko 13/1903, 1–39

¹² Prav tam, 8.

dokončeval delo na nekaterih že začetih nalogah. V začetku leta 1903 je obolel, avgusta meseca, ko je nekoliko okreval, se je vrnil v Ljubljano, kjer je umrl 7. oktobra 1904 v osemindvajsetem letu starosti. Smrt je bila posledica vnetja slepega črevesa, očitno pa je svoje prispevala tudi izčrpanost zaradi intenzivnega raziskovalnega delovanja.

Med svojim *iter italicum* se je seznanil s Pier Silverijem Leichtom, ki je bil ob prvem Levčevem obisku v Vidmu knjižničar mestne knjižnice, potem pa postal najprej privatni docent univerze v Padovi. O njunih stikih ni ohranjeno nobeno korespondenčno gradivo (Levec je obvladal italijanski jezik, Leicht pa nemščino). Levec ga je – tako smo že spoznali – imenoval za svojega prijatelja. Podobno je storil tudi Leicht v sožalnem pismu, ki ga je poslal Levčevemu očetu 11. oktobra 1904 iz Čedad, ko piše, da je bil Levec eden njegovih najboljših prijateljev. Leicht je med drugim tudi zapisal: *«Die Nachricht die ich erst gestern bekommen habe, hat mich sehr schmerzhaft betrübt, weil der seelige Vladimir einer meiner besten Freunde war, und schon lange in Udine halten wir zusammen Studien und wissenschaftlichen Untersuchungen ausgeführt. Damals könnte ich Seine grosse wissenschaftliche Kultur und werthvolle Gefälligkeit anerkennen. Jetzt kann ich leider nicht and dieser Zeit mich erinnern ohne traurig zu denken wie so viele Hoffnungen ausgegangen sind!«*

Leicht je v pismu omenil, da se bo pokojnega Vladimirja Levca spomnil na sestanku videmske akademije (Accademia di Udine). Zato je Frana Levca prosil, da bi mu poslal seznam sinovih objav.

Svoje zagotovilo, da se bo prijatelja Levca spomnil, je Leicht uresničil 10. januarja 1905 na sestanku videmske akademije, ko se je v govoru spomnil svojega *«dragega in nepozabnega prijatelja»*. Govor je nato objavil ob prvi obletnici Levčeve smrti; pri tem je navedel napačen datum, 15. oktober, prav tako je napačno napisal letnico rojstva (1875). Med drugim je Leicht govoril njunem študiju zgodovine furlanskega parlamenta: *«Io lavoravo già da qualche tempo sullo stesso tema: eppure questo fatto non pose alla nostra intimità alcun ostacolo; lavorammo, l'uno accanto all'altro in molti archivi e biblioteche alla ricerca degli stessi documenti senza che mai nulla sorgesse ad oscurare il vincolo d'amicizia che s'era formato tra di noi. Anzi, affinché nei lavori che s'andavano elaborando, la priorità dell'uno e dell'altro non ci posse nuocere, s'era convenuto di farli stampare nello stesso tempo.»*¹³ Toda Levec je postal profesor univerze v Freiburgu in svojega dela ni uspel dokončati. Tedaj je dal Leichtu polno svobodo, da svoje delo objavi. Pri tem ga je tudi vzpodbujal in ko je Leicht objavil svojo študijo, ga je v pismu pohvalil in dodal: *«che era sicuro di poter a suo tempo soltanto riempire qualche lacuna nelle mie ricerche e che non gli restava quasi nulla da contraddirmi.»*

Leicht je v svojem nekrologu izpovedal veliko iskrene prijateljske naklonjenosti do prezgodaj umrlega prijatelja. Preživel ga je za več kot pol stoletja. Kot zgodovinar je učil na nekaterih italijanskih univerzah in bil je tudi član italijanskega parlamenta (poslanec, senator).

Leta 2004 je poteklo sto let od rojstva pesnika Srečka Kosovela, ki je kljub svoji prezgodnji smrti ustvaril temeljna dela slovenske književnosti. Leta 2004 je minilo sto let od smrti Vladimirja Levca, prezgodaj umrlega slovenskega zgodovinarja, ki je v svojem kratkem življenju postavil nekaj temeljev za razvoj slovenskega zgodovinopisja. Sličnost življenjske in ustvarjalne poti zgodovinarja in pesnika je le eden od *«slučajev usode,»*¹⁴ kakršnih je bilo v družini Levčevih kar nekaj.

¹³ Memorie storiche cividalesi I/1905, 126–127.

¹⁴ Slučaji usode, Dan 2. 7. 1913, šte. 545; Branko Marušič, Primorski čas pretekli. Koper 1985, 343–363.